

Максимчук Віталій

ПРОБЛЕМИ ПРАВОПИСУ ІНШОМОВНИХ АНТРОПОНІМІВ У ФУТБОЛЬНОМУ ДИСКУРСІ

У статті проаналізовано особливості передавання українською мовою імен і прізвищ іноземних футболістів. Схарактеризовано типові недоліки, зумовлені впливом російської мови, розбіжностями щодо застосування «правила дев'ятки» в правописі власних назв, різними принципами транслітерації.

Ключові слова: антропонім, «правило дев'ятки», правопис, транслітерація, футбольний дискурс.

The peculiarities of spelling foreign football players' names and surnames into Ukrainian have been analyzed in the article. The typical mistakes caused by Russian language influence, differences as to "rule of nine letters" in proper names' orthography, different principles of transliteration have been characterized.

Key words: anthroponym, "rule of nine letters", orthography, transliteration, football discourse.

Після прийняття незалежності й обрання курсу на євроінтеграцію україномовний дискурс почав інтенсивно розвиватися, використовуючи як власні лексико-словотвірні ресурси, так і запозичуючи іншомовні. Лексикон активно поповнювався апелятивами й онімами, що потрапляли в нашу мову з інших, називаючи нові явища, поняття, дії або йменуючи людей, які набували світової слави, виходили на політичну, спортивну арену тощо. Органи

державної влади, реагуючи на такі зміни, змушені були приймати законодавчі документи, що регулюють правила передачі іншомовних онімів українською мовою, зокрема Міністерство екоресурсів України затвердило й видало інструкції з передачі українською мовою географічних назв і термінів різних країн (Іспанії, Португалії, Англії, Молдови, Румунії, Швеції, Італії, Німеччини, Білорусі та ін.) [4].

XX сторіччя небезпідставно вважають епохою спорту, оскільки саме тоді відбувається посилення зацікавлень до цієї сфери діяльності загалом і футболу зокрема, адже у XX ст. було засновано міжнародні футбольні змагання як на рівні клубів, так і національних збірних: Чемпіонат світу, Чемпіонат Європи, Ліга чемпіонів, Кубок УЄФА (зараз Ліга Європи), Кубок володарів кубків, Кубок Інтертото та ін., що зумовило динамічний розвиток україномовного футбольного дискурсу.

Після розпаду Радянського Союзу футбол поступово ставав комерційним продуктом, що стало причиною появи багатьох іноземних футболістів у складі вітчизняних клубів. В українській лінгвістиці виникла потреба транслітерації їхніх імен і прізвищ відповідно до чинних норм. Однак зважаючи на те, що наприкінці XX ст. футбольний дискурс в Україні був переважно російськомовним, часто відбувалася подвійна транслітерація – спочатку антропонім транслітерували російською мовою, тоді російську форму українською, що не завжди відповідало правописним нормам і спотворювало звучання власного імені в мові-джерелі.

Цю проблему частково намагалися розв'язати укладачі «Українського правопису», у якому подано деякі правила щодо передачі голосних і приголосних у словах іншомовного походження загалом і власних назвах зокрема [5, с. 118–125]. Щоправда, акцентовано здебільшого на французьких, англійських, німецьких, російських онімах, побіжно згадано специфіку передачі окремих чеських, польських, болгарських, хорватських літер. У пізніших перевиданнях правопис іншомовних слів удосконалювали, пропонуючи найточніше наблизити їх до українських норм, зокрема це

стосується «правила дев'ятки», тобто вживання в словах іншомовного походження літери **и** після приголосних **д, т, з, с, ц, ч, ш, ж (дж), р**, яке розширили на географічні назви *Алжир, Вашингтон, Бразилія, Крит, Мадрид, Чикаго, Чилі, Тибет* тощо [5, с. 122]. У «Проекті нової редакції українського правопису» це правило пропонували застосовувати до всіх власних назв, що зменшило б кількість винятків та зробило б послідовним правопис запозичень [6]. На сьогодні проблема передавання запозичених власних назв українською мовою повністю не розв'язана, це зокрема й стосується правопису іншомовних антропонімів.

Мета статті – проаналізувати особливості передавання українською мовою імен і прізвищ іноземних гравців у футбольному інтернет-дискурсі. Матеріалом дослідження слугували списки заявлених гравців на сезон 2015/2016, уміщені на офіційних сайтах Федерації футболу України, Прем'єр-ліги, клубів (окрім «Металург» (Запоріжжя), «Металіст» (Харків), «Зоря» (Луганськ), «Олімпік» (Донецьк), які не мають україномовної версії), а також на популярних футбольних ресурсах «Футбол 24», «UA-Футбол», «MyScore».

Незважаючи на те, що згідно з чинними орфографічними нормами в слов'янському суфіксі **-ич** потрібно писати літеру **и** [5, с. 133], на офіційних сайтах переважають антропоніми з суфіксом **-іч**, що пояснюємо впливом російської мови: *Драговіч* (ФФУ, Ф-24, УАФ¹), *Петровіч* (ПЛ, Ф-24), *Жуніч* (ФФУ, ПЛ, ВЛ, Ф-24, УАФ), *Бартуловіч*, *Йовічевіч*, *Любеновіч* (ФФУ, ПЛ). Зауважимо, що подекуди на одному ресурсі в профілі тієї самої команди схожі за структурою хорватські прізвища передано по-різному, напр.: *Драгович* – *Петровіч* (ПЛ), *Драговіч* – *Петрович* (УАФ) тощо.

В аналізованому матеріалі зафіксовано поодинокі розбіжності щодо передавання українською мовою хорватських антропонімів, які містять складотворчий сонант, напр., *Krševan Santini*: *Кршеван Сантіні* (ФФУ) – *Кршеван Сантіні* (Ф-24) – *Кршван Сантіні* (УАФ). Відповідно до правил

¹ Див. «Джерела та їх умовні скорочення» наприкінці статті.

транслітерації, західно- й південнослов'янську складотворчу фонему /ʁ/ потрібно передавати літерою **р** [3, с. 3], пор.: *Дарійо Срна: «Увесь “Шахтар” переживає за Олега Гусєва»* (1927.kiev.ua; 03.04.2014); *Головний тренер збірної Чехії Павел Врба заявив, що дуже радий достроковому виходу його команди у фінальну частину Євро-16* (futbol.co.ua; 07.09.2015); *...звідти неаполітанці вибили м'яч, але прямо на Шиме Врсалько, який виконав повторний простріл* (www.ua-football.com; 16.01.2016).

Засвідчено випадки як транслітерації, так і перекладу іноземних імен, які мають відповідники в українській мові, напр.: *Александру Влад* (ФФУ) – *Олександру Влад* (ДД, Ф-24); *Александр Кобахїдзе* (ФФУ) – *Олександр Кобахїдзе* (ПЛ, Ф-24, УАФ); *Давїт Хочолава* (МС) – *Давид Хочолава* (ФФУ); *Давїд Таргамадзе* (Ф-24) – *Давид Таргамадзе* (УАФ); *Міхаїл Сїваков* (Ф-24), *Міхаїл Сїваков* (МС) – *Міхайло Сїваков* (ПЛ) тощо. Ця тенденція підтверджує розбіжності щодо передавання українською мовою спільних для слов'янських мов імен, пор.: *Васїлій Березуцький заробив штрафний на свої ворота, а Тотті прошив стїнку потужним ударом в лївий кут* (ua-gol.com; 25.11.2014) – *...Василь Березуцький замінив в центрі оборони Ігнашевіча* (www.ua-football.com; 05.08.2015); *Півзахисник БАТЕ Аляксандр Глєб заявив про небажання у майбутньому займатися тренерською роботою* (football24.ua; 22.01.2013) – *Олександр Глїб відмовився від капітанської пов'язки збірної Білорусі* (foot-ball.net.ua; 14.02.2010).

У профілях команд натрапляємо на непослідовне вживання літери **и** відповідно до «правила дев'ятки», у результаті чого прїзвища / імена одних і тих самих футболїстів звучать по рїзному, як-от: *Шерїф Іса* (Ф-24), *Шерїфф Іса* (МС) – *Шериф Іса* (УАФ); *Нурудїн Орелесї* (ФФУ, Ф-24, ПЛ) – *Нурудїн Орелесї* (УАФ); *Ахлїдїн Ісраїлов* (ДК) – *Ахлїдїн Ісраїлов* (ФФУ, ПЛ); *Дентїньо* (ПЛ) – *Дентїньо* (ШД, УАФ, Ф-24); *Гегам Кадїмян* (ФФУ, ПЛ) – *Гегам Кадїмян* (Ф-24, УАФ); *Гал Шїи* (ВЛ, Ф-24, ПЛ) – *Гал Шїи* (МС) та ін. Подекуди несистематичність призводить до того, що один і той самий антропонім має 4 варїанти написання: *Данїло Сїльва* (ФФУ, Ф-24), *Данїло*

Сілва (ПЛ), *Данило Сильва* (ДК), *Данило Сілва* (УАФ). Відповідно до норм передачі бразильських онімів, правильно слід писати *Данілу Сілва* (згідно з чинним правописом) або *Данілу Силва* (якщо поширювати «правило дев'ятки» на всі власні назви), пор.: *Захисник київської команди Данілу Сілва заявив, що не відмовився б розглянути варіант зі зміною громадянства* (footballtransfer.com.ua; 26.01.2014); *У боротьбі з Білим у штрафному майданчику динамівець Данілу Сілва поставив ногу...* (1927.kiev.ua; 05.11.2013).

Часто у футбольному дискурсі фіксуємо сплутування прізвищ, транслітерованих із різних варіантів португальської мови – європейського і бразильського, що зокрема стосується передачі голосного [o] та приголосного [s]. Відповідно до правил португальську літеру **o** в ненаголошеній позиції наприкінці слова і перед кінцевим **s** потрібно передавати українською буквою **у** [2, с. 6], як-от: *Андерсон Піку* (УАФ), *Віторіну*, *Велозу* (ДК, Ф-24, УАФ), *Бруну Гама* (УАФ), *Марсіу Азеведу* (МС). Однак під впливом побуквеного принципу транслітерації, бразильського варіанта португальської мови, де кінцеве **o** здебільшого вимовляють як [o], а також традиції передавати португальські оніми “на іспанський лад” зафіксовано прізвища бразильських (а подекуди й португальських) футболістів із кінцевим ненаголошеним [o], напр.: *Андерсон Піко* (ДД, Ф-24), *Віторіно*, *Велозо*, *Даніло Сілва* (ПЛ), *Бруно Гама*, *Марсіо Азеведо* (ФФУ, Ф-24). Загалом у футбольному дискурсі усталено традицію передавати кінцеве **o** в іменах / прізвищах португальських футболістів українською літерою **у**, а в бразильських – **о**, пор.: *Роналду забиває свій 500-й гол у кар'єрі...* (www.ua-football.com; 30.09.2015); *Екс-півзахисник збірної Португалії Деку провів прощальний матч...* (footballgazeta.com; 26.07.2014) – *Роберто Карлос може стати помічником Зідана у «Реалі»* (www.champion.com.ua; 12.01.2016); *Легендарний Роналдо розкритикував сучасну збірну Бразилії* (prosport.tsn.ua; 13.10.2015). Така транслітерація не аргументована, адже суперечить чинним вимогам і зовсім не відтворює вимову цих антропонімів португальською

мовою, у якій, наприклад, прізвище *Ronaldo* вимовляють [xo'nawdu] незалежно, про якого футболіста йдеться.

Схожу тенденцію спостерігаємо в передаванні португальського приголосного [s], який варто записувати українською літерою **с** на початку слова: *Сілва Дуглас* (УАФ); **з** – між голосними: *Велозу* (ДК, Ф-24, УАФ), *Азеведу* (МС), *Даніло Соуза* (Ф-24); **ш** – наприкінці слова й перед приголосним у португальських іменах: *Антунеш* (ДК, Ф-24, УАФ); **с** – у бразильських [З, с. 9]: *Мораєс* (ПЛ, УАФ), *Гонсалвес дос Сантос Ісмаїлі* (ПЛ), *Сілва Санчес Агуяр Веллінгтон* (ФФУ) та ін. У сучасному футбольному дискурсі фіксуємо сплутування португальського й бразильського варіантів передачі літери **s**, унаслідок чого прізвища португальських футболістів звучать по-бразильськи й навпаки, напр., *Віторіно Антунес* (ПЛ) замість *Віторіну Антунеш* (МС, Ф-24), *Гоншалвес дос Сантос Ісмаїлі* (ФФУ), *Гонсалвеш душ Сантуш Ісмаїлі* (МС) замість *Гонсалвіс дус Сантус Ісмаїлі* (Ф-24) тощо.

Загалом проаналізований матеріал свідчить, що проблеми передавання футбольних антропонімів українською мовою найчастіше пов'язані з впливом російської мови (правопис слов'янського суфікса **-ич**), розбіжностями щодо застосування «правила дев'ятки» у власних назвах, а також використанням різних принципів транслітерації – побуквеного чи позвукового відтворення, зокрема у варіантах португальської мови. Уважаємо, що мовознавці повинні активно стежити за входженням нових іншомовних онімів до лексики й щорічно видавати праці, які фіксуватимуть запозичені власні назви, транслітеровані відповідно до чинних вимог і національного духу українського правопису.

Література:

1. Ермолович Д. И. Имена собственные на стыке языков и культур : заимствование и передача имён собственных с точки зрения лингвистики и теории перевода / Д. И. Ермолович. – М. : Р. Валент, 2001. – 200 с.

2. Інструкція з передачі українською мовою географічних назв і термінів Португалії : [затверджено наказом Державної служби геодезії, картографії та кадастру від 21 червня 2007 р. № 58]. – К., 2007. – 25 с.

3. Інструкція з передачі українською мовою географічних назв і термінів ФР Югославії, Хорватії, Боснії і Герцеговини : [затверджено наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 16.11.2001 р. № 427]. – Вид. перше. – К., 2001. – 18 с.

4. Топографо-геодезична та картографічна діяльність (законодавчі та нормативні акти) : у 2-х частинах. – Ч. 1. – Вінниця : Антекс, 2000. – 408 с.; Ч. 2. – Вінниця : Антекс, 2002. – 656 с.

5. Український правопис / Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, Ін-т укр. мови НАН України. – К. : Наукова думка, 2008. – 288 с.

6. Український правопис. Проект найновішої редакції. – К. : Наукова думка, 1999. – 340 с.

Джерела та їх умовні скорочення:

ВЛ – Офіційний сайт ФК «Волинь» (Луцьк). – Режим доступу : <http://www.fcvolyn.net>.

ДД – Офіційний сайт ФК «Дніпро» (Дніпропетровськ). – Режим доступу : <http://www.fcdnipro.ua>.

ДК – Офіційний сайт ФК «Динамо» (Київ) – Режим доступу : <http://www.fcdynamo.kiev.ua>.

МС – MyScore.ua: live-результати, рахунки футбольних матчів онлайн : [сайт]. – Режим доступу : <http://www.myscore.ua>.

ПЛ – Офіційний сайт Прем'єр-ліги. – Режим доступу : <http://www.fpl.ua>.

УАФ – UA-Футбол : новини футболу України, футбол онлайн : [сайт]. – Режим доступу : <http://www.ua-football.com>.

Ф-24 – Футбол 24: останні новини футболу: Чемпіонат України, ЛЧ,

Євро-2016 : [сайт]. – Режим доступу : <https://football24.ua>.

ФФУ – Офіційний сайт Федерації футболу України. – Режим доступу :
<http://www.ffu.org.ua>.

ШД – Офіційний сайт ФК «Шахтар» (Донецьк). – Режим доступу :
<http://shakhtar.com>.